

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

December / Aralık 2019, 23 (3): 1371-1387

**Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma Din Eğitimi-
timine Bakışı**

*Theories On Which Inclusive Education is Based and the View of Islam on Inclusive
Religious Education*

Teceli Karasu

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı
*Assistant Prof., Muş Alparslan University, Fac. of Islamic Sciences, Dep. of Religious Educa-
tion*

Muş, Turkey

tecellikarasu@hotmail.com

orcid.org/0000-0003-4218-2802

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 08 July / Temmuz 2019

Accepted / Kabul Tarihi: 28 November / Kasım 2019

Published / Yayın Tarihi: 15 December / Aralık 2019

Pub Date Season / Yayın Sezonu: Aralık / December

Volume / Cilt: 23 **Issue / Sayı:** 3 **Pages / Sayfa:** 1371-1387

Cite as / Atıf: Karasu, Teceli. "Theories On Which Inclusive Education Is Based and the View of Islam on Inclusive Religious Education [Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma Din Eğitimi-
timine Bakışı]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 23/3 (December 2019): 1371-1387.

<https://doi.org/10.18505/cuid.588894>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/pub/cuid>

1372 | Teceli Karasu. Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma..
Theories On Which Inclusive Education is Based and the View of Islam on
Inclusive Religious Education

Abstract: In recent years in Turkey, it has been attempted to ensure that students who need special education are educated through inclusion. In the meanwhile, it became important to reveal scientifically the educational theories on which the inclusive education is based and the approach of Islam towards inclusive education that somehow has an influence on our national education policy. This study aims to examine the educational theories on which the inclusive education is based and the Islamic approach towards inclusive education. The data of the study was collected by literature review. As a result, it is possible to say that the underlying theories of inclusive education are integrated education theory, cognitive democratic theory and dyontogenesis theories. In addition, although there are no specific verses for inclusive education in the Qur'an and the Sunnah, it can be said that Islam has an positive approach to the inclusive education in general. Depending on this result, formal education should be conducted in the context of the principle of "least restricted education environment".

Summary: It is a matter of controversy about how education that increases the potential of human beings can be given to people who differ from their peers and who need special education. In recent years, there have been two prominent views in literature on this issue: The first is the 'discriminatory' view, which advocates that individuals with special needs should receive education in special spaces with similar students. The second is the 'integrative view', which states that these students should receive inclusive education with their peers. This view defends that students with special needs should be educated in separate boarding/day special education schools and special education classes within the normal schools. Recently in Turkey it is aimed to provide education to the students who need special education mostly by means of inclusion as an alternative to the first group. For this education, which is held with the claim of a less restricted environment, the conditions of the students are constantly improved with new regulations.

This study aims to reveal the theories that can be the basis of inclusive education and Islam's approach to inclusive education. In this study, I will try to find answers to the following questions.

1. What are the educational theories and claims that can be the basis of inclusive education?
2. What are the principles of inclusive education in the Qur'an and Sunnah?

This study is important in terms of revealing general opinions that may be the basis of theoretical foundations of inclusive education and examining Islam's approach to inclusive education. The study, which was prepared by examining the English and Turkish literature available within the scope of the possibilities, was designed with theoretical analysis method. Although 'accessibility', which is considered among the shortcomings of theoretical studies in literature, is an important limitation for this study, the fact that it constitutes a theoretical ground for future studies and fills an important gap in the literature determines the importance of the study.

Integrated education theory, cognitive democratic theory and dyontogenesis theories can be regarded as the establishing theoretical foundations of inclusive education. Integrated education theory is based on Whitehead's philosophy of education. This philosophy sees the individual as a whole. It does not intend to make people have a profession or make money by simply using their intelligence. Instead, it helps to ensure that both the individual and society as a whole are happy by helping them to make the most of their potential. This model is based on developing emotion, mind, body, and spirituality as a whole. The distinctness and sacredness of human life and the need to know about this sacredness are the main pillars of integrated education theory. In this model all people are seen equal. According to this theory, the "natural" as well as the "beautiful" is appreciated. Therefore, no one feels bad in such an environment because of its differences. Because of the value given to them, each individual's

love of learning and ideals remain alive. The individual makes use of his/her mind to make a connection between the meaning of life and the school.

Cognitive democratic theory asserts that educational arrangements should be made to prevent any feelings of alienation, oppression, and insignificance by considering different groups in education. This theory, which emphasizes the phenomenon of democracy and citizenship, aims at social cohesion in the light of epistemological principles. The theory is based on the fact that social change and change in education support each other. According to the theory, the formation of democratic citizenship is only possible if the school environment is a place where students can internalize democratic values. This is achieved by equal consideration of each segment at different levels. According to this theory, elements such as classroom environment, discipline, program, rights, participation in decisions, educational activities should be organized according to democratic values. In such an environment, different special education students find a place for themselves.

Vygotsky's dysontogenesis thesis is based on his theory of social learning. His theory provides a methodological framework for inclusion in special education. The theory states that information is obtained through social communication. In this theory, knowledge is an element that is acquired together with other people rather than something that happens in the human mind. According to this theory, instead of focusing on the brain (head), where social knowledge is formed, self, mind, emotion should be included in education. Also, disability is a social deviation rather than a biological disease. Social relations and the environment mostly shape this deviation. Therefore, the abnormal child approach that has become a place in the society should be abandoned. The theory opposes the concept of mental retardation. Because mental disability should be explained by the differences in mental development. According to this theory, mental retardation is a social problem; education should be provided with appropriate methods over the examples that can be experienced in a commonplace with their peers. Distracting the student from his/her normal peers due to his/her differences, creates negative social conditions and harms his/herself.

As far as I have examined, there is no direct Qur'anic verse or phrase about inclusive education for the disabled. However, there are verses regarding the integration and solidarity of the society on righteousness. Principles for inclusive education can be drawn from these verses.

The Prophet valued the disabled and settled the principles on how society should treat them. He frequently visited them, enabled them to employ appropriate jobs, determined the conditions of the economic order by considering them, and dignified them with honor. In other words, he tried to make provisions to prevent the disabled from being separated from society. For example he urged Zahir bin Itban to continue trade, asked Abdullah Ibn Umm Mektum to come to community prayers, thus he sought different ways to integrate disabled people into society. These practices can be seen as a positive outlook towards the mainstreaming education of today. In the period of the four great caliphs, practices for mainstreaming education continued.

Keywords: Religious Education, Inclusive Education, Inclusive Theories, Inclusion Basics, Inclusive Religious Education.

Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma Din Eğitimi Bakışı

Öz: Ülkemizde son yıllarda özel öğretime ihtiyaç duyan öğrencilerin kaynaştırma yolu ile eğitim almaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte kaynaştırma eğitiminin dayandığı eğitsel teorileri ve milli eğitim politikamızı bir şekilde etkileyen İslam'ın kaynaştırma eğitimine yönelik yaklaşımını bilimsel olarak ortaya koyan çalışmalar yapılmamıştır. Bu eksiklik yapılan bu çalışmanın gerekçesini oluşturmaktadır. Bu çalışma kaynaştırma eğitiminin dayandığı eğitsel teorileri ve İslam'ın kaynaştırma eğitimine yaklaşımını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada veriler alanyazına dayalı olarak elde edilmiştir. İslam'ın kaynaştırma

1374 | Teceli Karasu. Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma..

eğitimine yaklaşımı Kur'an ve Sünnet üzerinden tartışılmıştır. Sonuç olarak, Tümüleşik Eğitim Teorisi (Integrated Education Theory), Bilişsel Demokratik Teori (Cognitive Democratic Theory) ve Embriyonal Gelişimin Kusurlu Oluşu (Dysontogenesis) teorilerinin kaynaştırma eğitimine teorik olarak kaynaklık edebileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca Kur'an'da kaynaştırma eğitimine yönelik ayetlerin ve Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarının olmamasına rağmen Kur'an'ın genel ilkelerinden ve Hz. Peygamberin sünnetinden hareketle İslam'ın kaynaştırma eğitimine olumlu yaklaştığı söylenebilir. Bu sonuca bağlı olarak örgün eğitimde "en az sınırlandırılmış eğitim ortamı" ilkesi bağlamında eğitim yapılmalıdır.

Özet: İnsanın potansiyelini artıran ve kullanmasını sağlayan eğitimin, akranlarından ciddi olarak farklılaşan ve özel eğitime gereksinim duyan kimselere nasıl verilebileceği tartışılan gelen bir konudur. Son yıllarda literatürde öne çıkan iki görüş bulunmaktadır: Birincisi özel gereksinimli bireylerin kendilerine benzeyen öğrenciler ile özel mekânlarda eğitim almalarını savunan 'ayırıştırıcı' görüştür. Bu görüş özel gereksinimli öğrencilerin ayrı yatılı/ gündüzlü özel eğitim okulları ve normal okulların bünyelerinde yer alan özel eğitim sınıflarında eğitim almalarını savunmaktadır İkincisi ise bu öğrencilerin akranları ile beraber kaynaştırma eğitimi almalarının gerektiğini savunan 'birleştirici (kaynaştırma) görüşüdür. Ülkemizde son yıllarda özel öğretime ihtiyaç duyan öğrencilerin daha çok birinci gruba alternatif olarak ortaya çıkan kaynaştırma yolu ile eğitim almaları sağlanmaya çalışılmaktadır. "Daha az kısıtlanmış ortam" iddiasıyla yapılan bu eğitim için sürekli yeni düzenlemeler ile öğrencilerin koşulları düzeltilemeye çalışılmaktadır.

Bu çalışma, kaynaştırma eğitimine dayanak olabilecek teorileri ve İslam'ın kaynaştırma eğitimine yaklaşımını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevap bulmaya çalışılacaktır.

1. Kaynaştırma eğitimine dayanak olabilecek eğitsel teoriler ve iddiaları nedir?

2. Kur'an ve Sünnette kaynaştırma eğitime dair hangi ilkeler vardır?

Bu çalışma kaynaştırma eğitiminin kuramsal temellerine zemin oluşturabilecek genel görüşlerin tartışmaya açması ve İslam'ın kaynaştırma eğitimine yaklaşımını incelemesi açısından önemlidir. İmkânlar ölçüsünde ulaşılabilen İngilizce ve Türkçe kaynaklar incelenerek hazırlanan çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden alan yazına dayalı kuramsal inceleme yöntemi ile desenlenmiştir. Alanyazında kuramsal incelemelerin yetersizlikleri arasında sayılan 'ulaşılabilirlik durumu' bu çalışmanın önemli bir sınırlılığı olsa da ileride yapılacak çalışmalara kuramsal bir zemin oluşturması ve alanyazındaki önemli bir boşluğu doldurması, çalışmanın önemini belirlemektedir.

Çalışmada ele alınan Tümüleşik eğitim teorisi, Bilişsel demokratik teori ve Dysontogenesis teorileri kaynaştırma eğitimin teorik temellerinin atılmasında işe koşulabilecek teorilerdir. Tümüleşik eğitim teorisi Whitedhead's eğitim felsefesine dayanmaktadır. Bu felsefe; bireyi bir bütün olarak görür. Amaç, sadece zekâlarını kullanma suretiyle kişi ya da kişileri onlara para kazandırmak veya bir meslek sahibi yapmak değildir. Bunun yerine, potansiyelini en iyi şekilde kullanmasına yardımcı olarak hem bireyin hem de toplumun bir bütün olarak mutlu olmasını sağlamaktır. Bu modelde; duyguyu, zihni, vücudu ve maneviyatı bir bütün olarak geliştirmek esas alınmaktadır. İnsan yaşamının farklılığı, kutsallığı ile bu farklılık ve kutsallığı öğrenmeye olan ihtiyaç; bütünlüştük eğitim teorisinin temel dayanaklarıdır. Yaratılışı ve farklılığı takdir edilen bu modelde, bütün insanlar eşit olarak görülür. Bu modelde, takdir edilme, "güzel"e olduğu gibi "doğal olan"adır da. Bu sebeple farklılığından dolayı hiçbir kimse böyle bir ortamda kendini kötü hissetmez. Kendilerine verilen değerden ötürü her bireyin öğrenme aşkı ve idealleri canlı kalır. Birey aklını kullanarak yaşamın anlamı ile okul arasında irtibat kurar.

Bilişsel demokratik teorisi, eğitimde farklı grupları dikkate alarak, hiçbir bireyin "yabancılaşma, baskı ve önemsiz olma" gibi duyguları hissetmemesi için eğitsel düzenleme yapılması gerektiğini savunan bir teodir. Demokrasi ve vatandaşlık olgusuna vurgu yapan bu teori, epistemolojik ilkeler ışığında sosyal kaynaştırmayı hedeflemektedir. Teori, sosyal değişim ile eğitim alanındaki değişimin birbirlerini desteklemesinden hareket etmektedir. Teoriye göre

demokratik vatandaşlığın oluşması, okul ortamının öğrencinin demokratik değerleri içselleştirebileceği mekânlar olması ile mümkündür. Bu da farklı seviyede bulunan her kesimi eşit bir biçimde dikkate alma ile sağlanır. Bu teoriye göre okulda sınıf ortamı, disiplin, program, hak, kararlara katılım, eğitim öğretim etkinlikleri gibi unsurlar demokratik değerlere göre düzenlenmelidir. Böyle bir ortamda farklı olan özel eğitim öğrencileri kendilerine yer bulurlar.

Vigotsky'nin dysontogenesis tezi, yine kendisinin ortaya attığı sosyal öğrenme teorine dayanmaktadır. Onun bu teorisi özel eğitimde kaynaştırma ile ilgili metodolojik bir çerçeve çizmiştir. Teori, bilginin sosyal olarak iletişimle elde edildiğini dile getirir. Teoriye göre bilgi insanın zihninde gerçekleşen bir şey olmaktan ziyade, diğer insanlar ile beraber elde edilen bir öğedir. Bu teoriye göre eğitimde sadece sosyal bilginin olduğu beyne (head) ağırlık verme yerine, nefse, zihne, duyguya da yer verilmelidir. Teoriye göre engellilik durumu biyolojik bir hastalıktan ziyade, sosyal sapmadır. Bu sapma daha çok sosyal ilişkiler ve çevre tarafından şekillenir. Bundan dolayı toplumda yer edinmiş "normal olmayan çocuk" yaklaşımından da vazgeçilmelidir. Teori "zihinsel gerilik" kavramına karşı çıkmaktadır. Zira zihinsel engellilik, zihinsel gelişimin farklılığı ile izah edilmelidir. Bu teoriye göre, zihinsel gerilik, sosyal bir problem olduğundan; akranları ile ortak mekânda deneyimlenebilen örnekler üzerinden, uygun metotlarla eğitim verilmeye çalışılmalıdır. Öğrenciyi farklılığında dolayı normal akranlarından uzaklaştırmak, ona olumsuz sosyal koşullar oluşturmak olduğundan benliğinin zedelemesine sebep olur.

İncelediğimiz kadarıyla Kur'an-ı Kerim'de çalışmanın konusu olan engellilere yönelik kaynaştırma eğitimine ilişkin direkt bir ayet ya da ibare yer almamaktadır. Bununla birlikte toplumun hak üzerine bütünleşmesi, kaynaşması ve yardımlaşması ile ilgili ayetler vardır. Bu ayetlerden eğitimde kaynaştırmaya yönelik ilkeler çıkarılabilir.

Hz. Peygamber engellilere değer vermiş ve toplumun onlara nasıl davranması gerektiği ile ilgili ilkeler ortaya koymuştur. Onları sık sık ziyaret etmiş, uygun işte istihdam etmelerini sağlamış, onları dikkate alarak ekonomik düzenin koşullarını belirlemiş, onore ederek iltifatlarda bulunmuştur. Başka bir ifade ile imkânlar dâhilinde engellilerin toplumdan kopmaması için gerekli önlemleri almaya çalışmıştır. Örneğin Zahir bin İtban'ın ticarete devamını sağlayarak, Abdullah İbni Ümmü Mektum'dan cemaat namazlarına gelmesini isteyerek engellilerin toplumla bütünleştirme yollarını aramıştır. Bu uygulamalar günümüz kaynaştırma eğitimine yönelik olumlu bakış olarak görülebilir. Dört büyük halife döneminde kaynaştırma eğitimine yönelik uygulamalar devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Kaynaştırma Eğitimi, Kaynaştırma Teorileri, Kaynaştırmanın Temelleri, Kaynaştırma Din Eğitimi.

GİRİŞ

Doğası aynı olmasına karşın, yaşadığı kültür ve sahip olduğu kişilik özellikleri itibarıyla insanlar çeşitli düzeylerde birbirlerinden farklılaşmaktadırlar (Şişman, 2016, 3). Kimi insanlarda bu farklılıklar daha ciddi boyuttadır. İnsanın potansiyelini arttıran ve kullanmasını sağlayan eğitimin, akranlarından ciddi olarak farklılaşan ve özel eğitime gereksinim duyan kimselere nasıl verilebileceği tartışılan bir konudur (Sarıkaya- Börekçi, 2016, 177). Son yıllarda literatürde öne çıkan iki görüş bulunmaktadır: Birincisi özel gereksinimli bireylerin kendilerine benzeyen öğrenciler ile özel mekânlarda eğitim almalarını savunan 'ayırıştırıcı' görüştür. Bu görüş özel gereksinimli öğrencilerin normal okulların bünyelerinde bulunan özel eğitim sınıflarında ya da ayrı yatılı/gündüzlü özel eğitim okullarında eğitim almalarını savunmaktadır (Kargın, 2010, 66). İkincisi ise bu öğrencilerin akranları ile beraber kaynaştırma eğitimi almalarının gerektiğini savunan 'birleştirici (kaynaştırma) görüştür.

Kaynaştırma eğitimi yaklaşımı daha çok birinci gruba alternatif olarak ortaya çıkmıştır. 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), çocukları özel eğitim okullarında/sınıflarında okuyan aileler bir araya gelerek çocuklarının gittikleri okulların ayrı olarak tasar-

1376 | Teceli Karasu. Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma..

lanmasından dolayı etiketlendiklerini ileri sürmüş ve özel eğitim okullarında/sınıflarında yapılan eğitimin uygulamada yarattığı sıkıntıları protesto etmişlerdir (Kargın, 2010, 69). Bu protestolar kaynaştırmaya ilişkin ilk yasal mevzuatın oluşturulmasına dayanak olmuştur (Sard, v.dğr., 2004, 2). Bu girişimlerden sonra eğitimciler şans verildiğinde özel gereksinimli öğrencilerin öğrenebildiklerini ve normal sınıflarda eğitim gören akranlarıyla beraber eğitim almalarının daha iyi olacağına dair bilimsel bulgular paylaşmışlardır (Karasu, 2017, 68-70; Atkin, 2011, 22-23; Batu ve Uysal, 2010, 114; Peters, 2004, 9).

Amerika Birleşik Devletleri 1975'te kabul ettiği "Bütün Engelli Çocuklar İçin Eğitimi Yasası (The Education for All Handicapped Children Act)" ile özel gereksinimli öğrencilerin kendilerine uygun eğitsel hizmetlerden yararlanmasını sağlamıştır. Bu yasa ile ilk kez ayırım yapmaksızın özel gereksinimli öğrencilere yönelik bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması, değerlendirme, devlet okullarının hizmetlerinden yararlanma, birlikte eğitim ve en az sınırlandırılmış eğitim ortamı gibi önemli adımlar atılmıştır. Bu yasa, 1990 yılında "Engelli Bireylerin Eğitimi Yasası" (The Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) adını almış ve herhangi bir yetersizliği olan bütün öğrencilerin parasız eğitimden faydalanmaları sağlanmıştır (Karasu, 2017, 68-70; Khan, 2015; Sucuoğlu ve Kargın 2012, 35; Sadioğlu, 2011, 5; Kargın, 2010,70; IDEA PL 101, 476;). 2000'li yıllara doğru başta Avrupa ülkeleri ve ABD olmak üzere dünyadaki pek çok ülke, "farklı ama eşit" sloganıyla özel gereksinimli öğrencilerin, normal sınıflarda akranlarıyla birlikte eğitim almalarını kabul etmiş ve buna yönelik eğitsel faaliyetler düzenlemeye başlamışlardır (Batu ve Uysal, 2010, 116; OECD, 1999, 17). Fransa, 1975'te çıkardığı özel eğitim yasası, İngiltere ise 1981 eğitim yasasıyla kaynaştırma eğitimine yer vermişlerdir. 1975 yılından itibaren kaynaştırma eğitimini zorunlu hale getiren İtalya'da özel gereksinimli öğrencilerin %99'u kaynaştırma yoluyla eğitim almaktadır. Almanya "olabildikçe özel yardım – olabildikçe birlikte eğitim" ilkesi ile kaynaştırma eğitimini desteklemektedir (Sard, v.dğr., 2004, 2-3).

Türkiye'de ise 1950'lere kadar bu alan ile ilgili sistematik bir çabaya rastlanılmamaktadır. 1950-1980 yılları arası özel gereksinimli bireylerin eğitimlerinin devletçe üstlenilmesi gerektiğine dair tartışmalar hız kazanmıştır. Kaynaştırma kavramı ise, özel gereksinimli bireylerle özgü olarak 1983'te yürürlüğe giren ve ilk kapsamlı yasa olan 2916 sayılı "Özel Eğitime Muhtaç Çocukların Yasası'nda" ilk kez yer almıştır. Bu yasada yer alan "Durumları ve özellikleri uygun olan özel eğitime muhtaç çocukların, normal çocukların eğitimleri için açılmış olan okul ve eğitim kurumlarında akranları arasında eğitilmeleri için gerekli tedbirler alınır." ifadesi ile kaynaştırma eğitimi uygulaması yasal olarak benimsenmiştir (Karasu, 2017, 70; Sadioğlu, 2011, 4; Kargın, 2010, 71; Sard, v.dğr., 2004, 5).

Türkiye'de engelli çocuklara ilişkin kabul edilen en kapsamlı yasal düzenleme ise 1997'de kabul edilen 573 sayılı kanun hükmünde kararnamedir. Kararnameyle, özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma eğitimleri ile ilgili ilk kez "özel eğitim desteği" ve "bireysel eğitim planları" gibi düzenlemelerden bahsedilmiş, bu düzenlemelerin nasıl ve kimler tarafından uygulanacağı belirlenmiştir (Sucuoğlu ve Kargın, 2012, 43-48; Kargın, 2010, 72; 23011 Sayılı Resmî Gazete, 1997).

2000 yılında yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde kaynaştırma kavramı ilk defa ilkeleri ve ölçütleriyle ayrı bir bölüm olarak yer almış ve özel eğitim hizmetlerinin "tanılma, yerleştirme ve değerlendirme" aşamaları ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu yönetmelikte kaynaştırma; "Özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitim ve öğretimlerini resmi ve özel okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan, destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamalarıdır." şeklinde tanımlanmıştır (MEB, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği; 2000). Daha sonra çıkarılan yasa, yönetmelik ve yönergeler ile özel eğitimin sınırları ve kapsamı daha da netleşmiştir. Uluslararası anlaşmalara, Türkiye'nin iç yasalarına ve bu yasalara dayalı çıkarılan yönetmeliklere dayanılarak kaynaştırma uygulaması günümüzde devam etmektedir.

Nüfusun yaklaşık %12'sini oluşturan özel gereksinimli bireylerin büyük bir kısmı kaynaştırma yolu ile eğitim almaktadır. Bu eğitimin teorik temellerinin ortaya konması, İslam'ın

kaynaştırma eğitimine yaklaşımının bilinmesi önemlidir. Son yıllarda kaynaştırma din eğitiminin gelişimi, bireysel ve toplumsal yararları, eksiklikleri gibi konularda bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Bu konuda yapılan en önemli çalışmalar Üzümcü (2016) ve Karasu (2017) tarafından yapılan doktora tezleridir. Üzümcü (2016) "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Yeterlikleri, Sorunları Ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma" adlı çalışmada mülakat tekniği ile uygulamada karşılaşılan güçlükleri ve bunların çözüm yollarını irdelemiştir. Karasu (2017) tarafından yapılan "Zihinsel Engelli Kaynaştırma Öğrencilerinin Din Öğretimi (Bireyselleştirilmiş Öğretim Programının Öğrencinin Başarısına Etkisi)" adlı çalışma yarı deneysel desende hazırlanmıştır. Çalışma zihinsel engellilerin özellikleri, öğrenme güçlüklerini incelemiştir. Öğretim sürecinde öğrenmede sıkıntı yaşanan konular analiz edilmiştir. Bunlar dışında Demir, (2018), Özdemir, (2018) teorik olarak kaynaştırmanın tarihini ve yararlarını belirten çalışmalar yapmışlardır. Karasu-Şimşek (2018) destek eğitim odasının kaynaştırma eğitimindeki yeri konusunu incelemişlerdir. Kaynaştırmanın eğitsel teorilerini kuramsal olarak ele alan ve İslam'ın kaynaştırma eğitimine yaklaşımını inceleyen bir çalışmaya henüz rastlanılmamıştır. Bu kapsamda çalışma, kaynaştırma eğitimine dayanak olabilecek teorileri ve İslam'ın kaynaştırma eğitimine yaklaşımını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan sorulara cevap bulmaya çalışılacaktır.

1. Kaynaştırma eğitime dayanak olabilecek eğitsel teoriler ve iddiaları nedir?
2. Kur'an ve Sünnet'te kaynaştırma eğitime dair hangi ilkeler vardır?

Bu çalışma kaynaştırma eğitiminin kuramsal temellerine zemin oluşturabilecek genel görüşleri tartışmaya açması ve İslam'ın kaynaştırma eğitime yaklaşımını incelemesi açısından önemlidir. Ulaşılabilen İngilizce ve Türkçe kaynaklar incelenerek hazırlanan çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden alan yazına dayalı kuramsal inceleme yöntemi ile desenlenmiştir. Alanyazında kuramsal incelemelerin yetersizlikleri arasında sayılan 'ulaşılabilirlik durumu' bu çalışmanın önemli bir sınırlılığı olsa da ileride yapılacak çalışmalara kuramsal bir zemin oluşturması ve alanyazındaki önemli bir boşluğu doldurması, çalışmanın önemini belirlemektedir.

1. KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ TEORİLERİ

Ulaşılabilen alan yazın incelemesi sonucu üç teorinin kaynaştırma eğitime dayanak oluşturabileceğini söylemek mümkündür: Tümüleşik eğitim teorisi (integrated education theory), Bilişsel demokratik teori (cognitive democratic theory) ve embriyonal gelişimin kusurlu oluşu teorisi (dysontogenesis) .

1.1. Tümüleşik Eğitim Teorisi (Integrated Education Theory)

Whitehead'in eğitim felsefesi (philosophy of education) fikrine dayanan (Fan, 2004, 28-30) tümleşik eğitim modeli (integrated education model); bireyi tüm yönleri ile geliştirilmesi gereken bir varlık olarak görmektedir. Bu modelde eğitimin temel amacı, insanlara istihdam sağlamak veya ekonomik üretkenliği arttırmak değil, aksine bireyin, tüm potansiyelini en iyi şekilde kullanmasına yardımcı olmaktır. Başka bir ifade ile bu teoride bireyin; zihin, vücut, duygu ve maneviyatının bir bütün olarak geliştirilmesi esastır (Events, 1988, 17). Bireyin bu boyutlarının bir bütün olarak geliştirilmesinin ortak amacı ise insanı, tüm yönleri ile kâmil yapmaktır.

Tümüleşik Eğitim modelinde organizma önemlidir. Süreçte yer alan unsurların birbiriyle irtibatını sağlayan organizma için bir unsurun ihtiyacının giderilememesi, bütünün geri kalması anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle toplumun farklı kesimlerinden gelen bireylerin sınıf/okul ortamında birbirlerini tanıma fırsatını elde edememeleri, bütün toplumun geri kalması anlamına gelmektedir. Normal öğrencilerin akranlarından ayrı eğitim alması, onların uzmanlaşmasına katkı sağlayabilir; ama bir bütün olarak onları iyi insan yapma noktasında başarılı olamaz. Zira ayrı eğitim, bireyselleşme ve yabancılaşmaya neden olmaktadır.

1378 | Teceli Karasu. Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma..

Dahası öğrencilerin arasına büyük bir engel koyar, aralarındaki iletişimi azaltır ve onları birbirlerini anlayamaz duruma getirir. Ayrıca bireyi uzman olduğu alanın esiri yaparak, hayatın gerçek anlamını anlamasının önüne ket vurur (Fan, 2004, 30). Aynı eğitiminin ortaya çıkarabileceği sıkıntıların giderilmesi ise farklılıkları içerisinde barındıran bir ortam öngören kaynaştırma eğitimi ile mümkündür. Kaynaştırma yaklaşımında, öğretmene düşen görev ise öğrencilerin birbirlerini anlamaları için uygun sınıf iklimi hazırlayarak, farklılıklardan dolayı ortaya çıkan sıkıntıların ve ön yargıların azaltılmasına yönelik rehberlik yapmaktır (Karasu, 2017, 74; Indrani, 2013, 61-62).

Modern dönemde eğitime dair "bilgi güçtür, bilim ve teknoloji dünyanın bütün problemlerini çözer" inancı, bireyleri uzmanlaşmaya ve sadece akli kullanmaya (being smart) götürmüştür (Fan, 2004, 28-30). Tümlşik eğitim modeli, modern eğitimin temelini oluşturan bu uzmanlaşma ve akıllı insan fikrine karşı çıkmaktadır. Çünkü bu modele göre uzmanlaşma, ilerlemenin tek boyutlu olmasıdır. Dolayısıyla böyle bir uzmanlaşma/ilerleme, insan yaşamının genel anlamını kavramaya katkı sağlamaz. Çünkü burada değer verilen test teknikleri ile yapılan araştırmalar, bireyin beklentilerini, duygularını ve deneyimlerini karşılamada yetersizdir (Events, 1988, 17). Ayrıca uzmanlaşmada öğrenme ile yaşam ve bilgi ile hikmet arasında büyük bir boşluk vardır. Dolayısıyla, öğrenci kendini baskı altında hissettiğinde çoğu zaman yaratıcı olamaz. Bu durum, öğrencinin öğrenme makinesine, öğretmenin makine operatörüne ve velilerin de öğrenme makinesinin koruyucusuna benzetilmesine neden olur (Indrani, 2013, 61-62). Aynı şekilde, eğitimin öğrencilere sadece bilgi vermeye ve onları meslek sahibi yapmaya yoğunlaşması; onların akıl yetisini hikmete dönüştürmemesine neden olmaktadır (Fan, 2004, 28-30).

Tümlşik eğitim, bireyin sadece zekâsına yoğunlaşılmasını kabul etmez. Bu teoriye göre; farklı öğelerden müteşekkil bireyin sadece zekâsına yoğunlaşmak bireyi mutlu etmediği gibi, toplumun ilerlemesine de katkı sağlamaz. Dolayısıyla kişiye bilgiyi vermenin yanında, o bilgiyi davranışa dönüştürmeyi sağlayan bir yaklaşım gereklidir. Bu modelde; bilgi ile iyi olma (well-being), toplum ile okul ve çalışma ile insan yaşamı arasında bir fark yoktur (Events, 1988, 17).

İnsan yaşamının kutsallığı ve farklılığı ile bu kutsallık ve farklılığı öğretim ihtiyacı; bütünsel eğitim modelinin ortaya çıkmasının asıl sebebidir. Bu teoride, farklılıkları ile beraber bütün insanlar eşit olarak görülür. Dolayısıyla sadece toplumda yaşayan bazı kimselerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ayrıştııcı bir eğitim, o kimseleri bile mutlu etmez. Toplumun bir bütün olarak mutluluğu, kişinin tüm yönleri ile geliştirilmesini esas aldığı gibi, toplumu da bir bütün olarak esas alan tümlşik eğitim yaklaşımı ile mümkündür. Böylece öğrenciler birbirlerini daha kolay tanıyıp anlayarak toplumsal bütünleşmeyi kendiliğinden sağlarlar. Ayrıca karakter özelliklerini koruyarak, etkileşimde oldukları diğer akranlarını takdir etmeyi ve onlara saygı duymayı öğrenirler (Events, 1988, 17).

Bilişsel zekâyâ ve uzmanlaşmaya yoğunlaşan klasik eğitim sisteminde öğrenciler bir makine gibi algılanırlar (Aytaç, 2005, 12). Öğrenciler bu sistem içerisinde mutsuzdurlar. Bu anlayışın hâkim olduğu sınıf atmosferinde engelliler, akademik başarı beklentisi altında ezilirken, nispeten ortalama zekâ seviyesindeki öğrenciler suça yönelebilmektedir. Bu sistemde yetişen öğrencilerin büyük bir kısmı yetişkinlik hayatlarında yaratıcılıktan uzaklaşırlar. Farklı özellikleri sahip ve farklı kesimden gelen öğrencilerin bir arada eğitim almasının gerektiğinin savunan tümlşik eğitim modelinde ise bilişsel zekânın yanında, manevi (spirituality) ve ahlak (moral) gelişimine de önem verilmektedir. Çünkü manevi ve ahlaki eğitim, duygu, fiziksel deneyim ve zekânın birlikte kullanılmasına katkı sağlar. "Zekâsını kullanan öğrenci iyi öğrencidir. Zira o iyi ders çalışmaktadır ve ileriki hayatında başarılı olacaktır." tezi bu eğitim anlayışında geçerliğini yitirmektedir. Okulda akademik olarak başarılı olmayan bir öğrenci sonraki hayatında görece mutlu olarak hayatını idame edebilir. Benzer şekilde okul yaşamından sonraki dönemde, akademik başarı düzeyi yüksek ve zeki öğrencilerin bazıları duygusal problem yaşarken, diğerleri kimi suçlara karışabilmektedir (Fan, 2004, 28-30).

Son dönemin yaygın söylemi olan bilginin güç olması, insanın istek ve duygularını da içerecek şekilde genişlediğinde bu gücün gerçek hikmete (real wisdom) dönüşmesi söz konusudur. Dolayısıyla eğitim sisteminin tasarımında salt bilimin yanında, duyguyu ve estetiği besleyen önemli unsurlardan olan sanata ve edebiyata özel önem vermek gerekir. Çünkü kültür ve sanat verimli deneyimler sunarak, başka bir deyişle ruh'un (soul) solmasını önleyerek dinamik hikmetin ortaya çıkmasına katkı sağlarlar (Fan, 2004, 28-30). Böylece gündelik yaşamda kullanılabilen bilgiyle bireyin mutlu bir şekilde yaşamasına yardımcı olunur. Örneğin bir kimse güneş, ay, dünyanın dönüşü ve atmosfer ile ilgili çok şey bilmesine karşın güneş ışınlarının günlük yaşamı yönlendiren görkemini göz ardı edebilir. Bu modelin uygulanmasıyla böyle bir güzellikten mahrum kalmanın önüne geçilmesi sağlanmış olur.

Tümleşik modelde, insan yaratılışı ve farklılığı takdir edilmekte ve *güzelin* yanında *doğal olan* değerli görülmektedir. Dolayısıyla engelli birey tümleşik eğitim modelinin uygulandığı bir ortamda kendini yalnız hissetmez. İlgisi ve dikkati ona yeni şeyler öğrenmesi için cesaret verir. Merak güdüsüne bağlı olarak öğrenme aşkının keşfi ile çeşitlenen idealleri ile onu hayata bağlar. Yaşamın anlamı ile okulda öğrendiği bilgiler arasında ilişki kurarak sosyalleşir ve günlük yaşamda karşılaştığı problemleri daha kolay çözer.

1.2. Bilişsel Demokratik Teori (Cognitive Democratic Theory)

Küreselleşme, farklılıkların bir arada bulunmasını öngören çok kültürlülüğü beraberinde getirmiştir. Çok kültürlü toplumların oluşumunda geleneksel güçler, kadınlar, çevreciler, azınlıklar, sivil toplum kuruluşları, işçiler ve en önemlisi engelliler önemli unsurlardır. Demokrasi ve vatandaşlık bağlamında eğitim sisteminin temel yapıtaşı olan okul; toplumsal değişim, hareketlilik ve yaşam merkezidir. Bununla birlikte günümüzde kabul edilen öğrenme teorileri toplumun ortalamasını dikkate almakta ve dolayısıyla engellileri göz ardı etmektedirler. Bunun neticesinde, "yabancılaşma, baskı ve kendini önemsiz hissetme" gibi yalnızca öğrencilerin değil, öğretmenlerin de yaşadıkları toplumsal bir soruna dönüşmektedir. Sınıf ortamlarının bu baskıcı eğitim anlayışından kurtulması ile ilgili önerilen teorilerin büyük bir bölümü farklı yönlere evrilmiş, öğrenmenin ve eğitimin nasıl olabileceği ve toplumun eğitim ihtiyacının nasıl karşılanacağı ile ilgili kısmi öneriler sunulmuştur. Dolayısıyla bilişsel demokratik teoriye göre eğitimin sosyal amaçları ve toplumsal işlevi ile ilgili tatmin edici bir eğitim politikası geliştirilememiştir (Kinght, 1999, 4).

Kaynaştırmanın genel eğitim teorilerinin bir parçası olarak ele alınmasını savunan bilişsel demokratik teori (BDT), epistemolojik ilkeler ışığında sosyal kaynaştırma ve kaynaştırma eğitimini birleştirmeyi hedeflemektedir. Teori, eğitim alanındaki değişim ile sosyal değişimin birbirlerini desteklediği varsayımından hareket eder. Buna göre demokratik vatandaşlığın oluşabilmesi için, okul ortamında öğrencinin demokratik değerleri içselleştirebileceği alanlar oluşturulmalıdır (Knight, 1999, 5). Bu teoride kaynaştırma eğitimi, öğretim etkinliklerinin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Çünkü kaynaştırma eğitimi, öğrenciler arasında ön yargılardan uzak demokratik ilişkiler oluşturan eğitim deneyimlerinin yaşanmasını olanaklı kılar. Böylece günümüzde ve gelecekte demokrasiyi içselleştirmiş kurumların oluşmasına ve demokratik kurallara göre işleyen toplumsal ilişkilere katkı sağlanabilir (Carr ve Harnett, 1997, 9).

Bilişsel demokratik teoriye göre öğretim teorilerinin uygunluğu, kaynaştırma eğitime yer verme derecesi ile değerlendirilmelidir. Çünkü bir teorinin geçerliliği ve güvenilirliği, kaynaştırma eğitimi ve uygulamalarına yaptığı katkı ile doğru orantılıdır. Bu ise teorinin, toplumsal olarak farklı seviyede bulunan kişi ve kesimlerin eşit derecede dikkate alınmasıyla gerçekleştirilebilir (Knight, 1999, 8; Carr ve Harnett, 1997, 9). Bu teori, okulun daha demokratik bir hale gelmesini ve kaynaştırma uygulamalarına etkin bir ev sahipliği yapması görüşünü savunmaktadır. Teoride geçen boyutlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Otorite (authority): Okuldaki otorite, temelde yöneticileri, öğretmenleri, eğitim uzmanlarını, danışmanları ve koçları iletişim kurmaya yönlendiren unsurdur. İletişim çoğunlukla *ikna* ve *görüşme* gibi yapılandırılmış bir forma sahiptir. Dolayısıyla otorite, kendi konu-

1380 | Teceli Karasu. Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma..

munu koruma ve toplumsal düzende kargaşaya yol açan aşırı uygulamalardan uzaktır. Burada, otorite ile otoriteye itaat eden zümre arasında belirgin bir bağımlılık yoktur. Farklı öğrencilerin ihtiyaç ve beklentilerine cevap veren öğretmen kendisini öğrenciler karşısında eksik veya savunmasız hissetmez.

Demokratik Sınıf Ortamı: Dışlayıcılık (exclusiveness) katı hiyerarşik düzene sahip bürokrasi temelli eğitim sistemlerinde sıklıkla gözlemlenir, grupları yeteneklerine ve öğrenme düzeylerine göre ayırmayı esas alır. Geleneksel düşüncenin eğitime yansımış ürünü olan bürokratik hiyerarşi, hegemonyanın doğal bir sonucudur. BDT geleneksel anlayışı eleştirerek onun yerine daha hümanistik bir modeli önerir. BDT'ye göre sınıf/okul ortamında her bir öğrenci, okulun bir üyesi olarak eşit şekilde karşılanmalı ve saygı görmelidir. Öğrencinin saygınlığı, ona verilen değer de belirleyicisidir. BDT, eğitim ortamında ayrımcılık ve dışlama gibi olumsuz davranış sergileyenleri, demokratik eğitime ihanet edenler olarak görmektedir. BDT'ye göre bunlar, radikallik ile mücadele adı altında kutsal farklılıkları yok etmektedirler. Dolayısıyla daha küçük grupları epistemolojik ve ontolojik olarak kuşatarak, her biri kendi özerk yaşamlarının olduğu bölgelere sıkıştırılmaktadırlar. İletişime özel önem veren BDT, dağıtılamayan sosyal adalet ya da adaletsizlik ve toplumsal sınıflar arasındaki asimetrik güç dengeleri ile ilgilenir. Bu teoride öğretmen, akademik performansı düşük olan öğrencilerin aşağı derecede görülmesine müsaade etmez. Bunun yerine farklı ve yanlış da olsa düşüncelerin açıklandığı bir demokrasi ortamı yaratmaya çalışır.

Demokratik Program ve Önemli Bilgi: BDT, toplumsal paydaşları ikna edici ve kabul edilebilir uygunlukta bir program olmadan eğitimin istenen başarı seviyesine ulaşamayacağını savunur. Ekonominin genel kuralları ile yönetilen bir dünyada, gerek kuşaklara aktarılacak gerekse toplumsal üretime katkı sağlayacak bilgilerin neler olduğuna karar verilmesi oldukça zordur. Bununla birlikte öğrencilerin günlük yaşamlarında kullanabileceklerine inandıkları bilginin değerli olduğu söylenebilir. Eğitim sistemlerinin önemli hedeflerinden biri, bilgili ve sorumluluğunu bilen vatandaş yetiştirmek olmalıdır. Ancak, bu yapılırken öğrencinin özgün karakteri dikkatten uzak tutulmamalıdır. Okulda uygulanacak program hayata hazırlayıcı becerileri geliştirmenin yanında, öğrencilerin kendi sosyal ve kişisel problemlerine çözüm üretebildikleri bir yapıda olmalıdır. Program öğrencilerin ihtiyaç, bilgi ve problemleri üzerine bina edilirken, aynı zamanda öğrencinin başta kendisi olmak üzere iletişimde olduğu kimselerle iletişim kurmayı sağlayabilmelidir. Bu program dâhilinde eğitim gören öğrenci, problemin kendisi ve başkası ile ilgili yönleri dikkate alarak (özellikle kriz zamanlarında) demokratik çözüm ortamı oluşturma becerilerini geliştirebilir.

Haklar (Rights): Demokratik sınıf ortamında, her öğrencinin evrensel ve devredilemez hakları vardır. Bu haklar; mahremiyet hakkı (the right of privacy), ifade hakkı (the right of expression), süreçten kaynaklanan özel haklar (the right of special kind of due process) ve hareket serbestliği hakkıdır (the right of movement). Ortam öğrencilerin kendi haklarını bilmesine yardımcı olurken, diğerinin haklarına saygı duymasına da katkıda bulunur. Bu ortamda, öğrencilerin fikirlerini özgürce ifade etmeleri güvence altına alınır. Böylece öğrenci okula çekilmiş ve devamsızlık da azaltılmış olur.

Bireyin Yaşamını Etkileyen Kararlara Katılım: Demokrasinin, bireylerin aktif katılımına imkân sağlayan ve onları karar süreçlerinde etkin kılan bir doğası vardır. Demokrasinin inşa edilmesini sağlayan önemli unsurlardan biri olan demokratik eğitim; öğretim sürecinde öğrencinin eşit bir şekilde kararından sorumlu olması ve her öğrenciye eşit fırsatlar sunan sınıf içi aktivitelere katılmasını öngörür.

Öğrenme Ortamının Hazırlanması: Ortam öğrencinin ait olma, uyumlu olma, sahip olma duygularını kazandığı yerdir. Bu duyguların en iyi kazanıldığı ortam demokratik öğrenme ortamıdır. Çünkü kökenini fark etmeksizin (engellilik, cinsiyet, sınıf, ırk, etnisite) her öğrenci demokratik ortamı kendisine ait hissetmektedir. Cesaret kazanma, birlikte yaşamayı öğrenme ve öğrenmeden haz duyma ortamlarının oluşturulması öğrencinin başarı duygusu kazanmasına ve yaratıcı olmasına katkı sağlar.

Eşitlik: Eğitimde cinsiyet, ırk, sınıf ve farklı her birey için kendini geliştirebileceği bir ortamın varlığı önemlidir. Eşitlik, her bireyin eşit olduğu ve ona benzer durumda herkese eşit davranılması gerektiği ilkesine dayanır. Özel gereksinimli bireylerin toplumda yaşadığı problemlerden biri olan toplumsal dışlanma da esasında bir eşitlik sorunudur. Okul ortamındaki eşitsizliği ortadan kaldırmanın en olası yolu, kaynaştırma eğitimi ile dezavantajlı gruplardan biri olan engellilerin kaynaştırma eğitimine katılmasının sağlanmasıdır (Knight, 1999, 18-20; Carr ve Harnett, 1997, 9-10).

1.3. Embriyonal Gelişimin Kusurlu Oluşu (Dysontogenesis) Teorisi

Kaynaştırma eğitimine dayanak olabilecek teorilerden biri de Vygotsky'ye (1929) ait Embriyonal Gelişimin Kusurlu Oluşu teorisidir. Teori, yine kendisine ait olan "sosyal öğrenme kuramına" (cultural- historical theory) dayanmakta (The social/cultural implication of disability, 1995, 77-81), uygulama merkezli eğitime ve pozitif farklılığa vurgu yapmaktadır (Rodina, 2008, 1-3). Çünkü bu teoriyi ortaya koyan Vygotsky, normal ile anormal davranışlar arasında ciddi bir bağ olduğunu düşünmektedir. Bu anlamda onun genel sosyal öğrenme teorisi ile engelli bireyler için ileri sürdüğü teori birbirinden bağımsız değildir (The social/cultural implication of disability, 1995, 77-81). Sosyal öğrenme teorisinde olduğu gibi bu teoride de, çocukların psikolojik gelişimleri, yakınsal gelişim noktası, gelişimsel eğitim, sosyo-kültürel merkezli engellilik, dinamik yaklaşımın engelliliğe uygulanması, gelişimde sosyallığın önemi gibi noktalar işlenmektedir. Engelli öğrencilerin gelişimleri, eğitimleri ve değerlendirilmeleri noktalarına ışık tutan bu kuram, kaynaştırma eğitiminin de dayanaklarını oluşturmaktadır (Karpov, 2005, 8-9). Vygotsky'nin bu kuramı özel eğitimde kaynaştırma ile ilgili metodolojik bir çerçeve çizmiştir. Bu alan ile ilgili fikirlerinin yoğunlaştığı çalışması "The Fundamentals of Defectology" dir¹(Rodina, 2008, 1-7; Vygotsky, 1929).

Vygotsky; 1924-1934 yılları arasında, engelli öğrencilerin de bulunduğu bir grup ile çalışmıştır. O; psikoloji, sosyoloji, nörobiyoloji, felsefe, psikiyatri gibi bilimlerin bulgularına dayalı olarak bilginin sosyal iletişimle elde edildiğini dile getirmektedir. Vygotsky'ye göre iletişim, hakikati inşa eden sosyal bir süreçtir. Bu süreçte bilgi, diğer insanlarla birlikte elde edilmektedir. Onun teorisinde, sadece bilginin olduğu beyne (head) ağırlık verilme yerine, nefis (self), duygu (emotion), zihin (mind) de göz önünde tutulur (Gindis, 1995).

Vygotsky; engelliliğin durağan bir durum olarak nitelendirilmesi yerine, gelişimsel bir süreç olarak ele alınması gerektiğine inanmaktadır. Ona göre engelliliğin değerlendirilebilmesi için dinamik bir değerlendirme süreci gerekir. Zira engellilik, üstesinden gelinebilecek sosyal, kültürel gelişimsel bir bozukluktur. Başka bir ifade ile engellilik biyolojik bir rahatsızlıktan ziyade, sosyal sapmadır (social aberration). Bu sapmanın ana belirleyicileri çevre ve sosyal ilişkilerdir (Karasu, 2017, 79; Rodina, 2008, 2-5; Gindis, 1996, 214-216; Vygotsky, 1929, 3).

Vygotsky engelliğin nedenlerini; birincil (primary), ikincil (secondary), üçüncül (tertiary) nedenler olarak tasnif etmektedir. Birincil nedenler biyolojik kusurlardır. İkincil ve üçüncül nedenler ise üst düzey zihinsel beceri gerektiren kültürel ve sosyal bozukluklardır (Gindis, 1996, 214-216). Ona göre, engellilik ile baş etmede; sadece birincil nedenlere yani semptomlara yoğunlaşmak yeterli değildir. Bunun yanında ikincil ve üçüncül nedenler ona sosyal ve kültürel yaklaşımı bozuklukları ortadan kaldırmak gerekir (Karpov, 2005, 10-11; The social/cultural implication of disability, 1995, 77-81).

Vygotsky; diğer bireyler gibi engelli çocuğun yetiştirilmesinde ve eğitilmesinde de sosyal öğrenmenin önemli olduğunu belirtir. Ona göre, engel ile sadece bir trajedi olarak ilgilenilmez. Çünkü bireyin sosyalleşmesinin yani eğitilmesinin önündeki en büyük engeller biyolojik koşullar değil sosyal düzenlemeler ve uygulamalardır (Vygotsky, 1929, 3). Dolayısıyla

¹ Vygotsky'in bu çalışması ilk olarak 1929 yılında yapılmıştır. Daha sonra öğrencileri tarafından 1963'te düzenlenerek tekrar yayımlanmıştır. Çalışmada yararlandığımız ana kaynak ise 1993 yılında Rusçadan İngilizceye the Fundamental of Defectology (Abnormal Psychology and Learning Disability) başlığı ile tercüme edilmiş metindir.

1382 | Teceli Karasu. Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma..

toplumda var olan "normal olmayan çocuk" yaklaşımı kabul edilemez. Vygotsk, "zihinsel gerilik" adlandırmasına karşı çıkmaktadır. Zira ona göre zihinsel engellilik, çocuğun akranlarından geride olmasıyla değil, daha ziyade zihinsel gelişimin farklılığı ile izah edilmelidir (Vygotsky, 1929, 2). Vygotsky'ye göre biliş (intellect) kişilik gibi farklı, çok boyutlu ve özgün bir ögedir (Vygotsky, 1929, 16). Bundan dolayı zihinsel gerilik sadece nörolojik ve duyuşsal bir bozukluk değildir. Daha ziyade sosyal bir problemdir ve dolayısıyla eğitim, akranları ile ortak mekânda deneyimleyebildiği örnekler üzerinden, uygun metotlarla yapılmalıdır (Gindis, 1996, 214-216; The social/cultural implication of disability, 1995, 77-81).

Vygotsky; öğrencinin, engelli olan unsurları yerine sağlam olan yönlerine ağırlık verilmesi gerektiğini vurgular ve çocuğa sadece acıma şeklindeki yaklaşıma karşı çıkar. Zira ona göre çocuğa böyle bir yaklaşım çocuğun yakınsal gelişim noktasına (zone of proximal development) varmasının asıl nedenidir (Rodina, 2008, 13). Çocuğun zarar görme endişesi ile evde tutulması ve onun topluma karışmasının engellenmesi, çocuğu koruyabilir ama geliştiremez (Karpov, 2005, 12-13).

Vygotsky; çocuğun gelişen bir yapıda bulunduğunu dolayısıyla çevrenin çocuğun gelişen ihtiyaçlarını giderebilecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre çocuğun bu süreçte en çok ihtiyaç duyduğu şey eğlenirken öğrenmesini sağlayan oyundur. Zira oyun çocuğun yakınsal gelişim noktasını kullanabilecek düzeye gelmesine yardım eder. Sembolik, kural temelli, sosyal, seviyelerine uygun ve bireysel özgürlüklerini sınırlandırmayan oyunlar, onların gelişim dönemlerindeki ihtiyaçlarını giderdiği gibi onları bir sonraki gelişim dönemlerinde görevlere de hazırlar (Oers, 2011, 84-88). Bu ise öğrencinin, öğretmen gözetiminde akranlarıyla birlikte öğrenmesi olarak da ifade edilebilecek olan kaynaştırma eğitimi ile mümkündür (Karpov, 2005, 14). Burada öğrenci taklit (imitation) ederek, sosyal etkileşim ile öğrenir. Söz konusu taklit, yalnızca belirli kişilerin eylem ve davranışlarının kopyalanması değil, bunun yerine bireyin kültürel aktivitelere kendi anlamını katarak yapılanmasıdır (Oers, 2011, 84-88).

Vygotsky'nin teorisinde normal eğitim ile özel eğitim arasındaki sınırların kaldırılması ve dolayısıyla, normal eğitimin kaynaştırmayı içine alması zorunluktur (Karpov, 2005, 8). Program, öğrencinin kendini ortaya koyabilmesi için en iyi öğrenme koşullarını yaratılmasını öncelidir (Karpov, 2005, 14; Gindis, 1996, 214-216). Zira doğal yetenekleri iyi gelişmemiş, zihinsel engelli bireyin en iyi tedavisi, mental (beyin) fonksiyonların kullanılabilirliğinin sağlanmasıdır. Bu da öğrencinin biricikliğine ve yaratıcılığına uygun bir sosyal çevre (milieu) sağlanmasıyla mümkündür. Zira çocuğun yetişmesinde yardım eden bir mekanizma olmayan ve zihinsel gelişime yardım etmeyen eğitim ile çocuğun hem sosyalleşme durumu hem de psikolojisi kötü etkilenir (Vygotsky, 1929, 8-9; Gergen 1985, 270).

Kaynaştırma eğitiminde öğretmenler öğrenciyi tanıma yani yakınsal gelişiminin belirlenmesi ile işe başlayabilirler. Bunu, uygun ortam hazırlama ve işlevli araçları belirleme takip edebilir. Seviyesine uygun iş ve görevler ile öğrenci sosyal çevreye dâhil edilebilir. Bu süreçte, öğrencinin yapabilecekleri merkeze alınarak, aktivitelere katılımının sağlanır. Böylece ikincil ve üçüncül engeller, kabul edilmesi gereken bir durum olmaktan çıkar (Oers, 2011, 84-88; Karpov, 2005, 17).

Vygotsky'e göre biyolojik yapı bilişsel yapıyı etkiler, bu etkilenme beraberinde bilişsel, duyuşsal ve psikomotor geriliği getirir. Bilişsel yapı desteklenirse kişinin engelden kaynaklanan duyuşsal hasarı azaltılabilir (Vygotsky, 1929, 6). Bu da öğrencinin iyi bir ortamda yetişmesi ve iyileştirici aktivitelerle gerçekleşir (mediated activity) (The social/cultural implication of disability, 1995, 77-81). O, bu iddiasını şu örnekle temellendirir: Rusya'da bazı zihinsel engelli öğrenciler hem Rusçayı hem de Tatarçayı toplum içerisinde doğal olarak öğrenebiliyorlar. Bundan dolayı doğal olarak iki dili (bilingual) öğrenebilen bir öğrencinin engelliliği sadece biyolojik nedenler ile açıklanamaz (Vygotsky, 1929, 22).

Engelli bireyler için biyolojik nedenler kadar, onların toplumla birlikteliğini sağlayan uygun kültürleşme araçlarının olmayışı da sorundur. Bireyi farklılığından dolayı farklı bir de-

ğerlendirmeye almak, ona olumsuz sosyal koşullar oluşturmak olduğundan, bireyin aşağı değerlendirmesine ve benliğinin zedelenmesine sebep olur. Bunun için sınıf/okul ortamında kendilerinden farklı akranları ile eğitim alma koşullarının oluşturulması önemlidir (Vygotsky; 1929, 10).

2. İSLAM'IN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE BAKIŞI

İslam dininin engellilerin kaynaştırma ile ilgili yaklaşımı Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamberin engellilere ilişkin uygulamaları üzerinden değerlendirilecektir.

İslam inancına göre Allah evreni ve içerisindekileri belli bir düzen dâhilinde yaratmıştır. Bu düzende akıllı olarak yaratılan insandan beklenen dünya hayatında imtihanı (el-İnsan 76/2) başarıyla geçmesidir. İnsanın dünya hayatında imtihan denencelerinden biri sağlam/engelli olmaktır (el-Bakara 2/155). Kur'an'da engel/engelli ile ilgili kavramlara bakıldığında; dini ruhsat bildirme, onurlandırma, tedavi olma, dua etme ve insanın kişiliği beyan etme anlamlarında kullanıldıkları görülmektedir (Kasapoğlu, 2010, 71). İncelediğimiz kadarıyla Kur'an-ı Kerim'de çalışmanın konusu olan engellilere yönelik kaynaştırma eğitime ilişkin bir ayet ya da ifade yer almamaktadır. Bununla birlikte toplumun hak üzerine bütünleşmesi, kaynaşması ve yardımlaşmasına dair ayetler vardır. Bu ayetlerden eğitimde kaynaştırma eğitime yönelik ilkeler çıkarmak mümkündür.

Allah insanı yaratmış, ona şekil vermiş (el-İnfıtâr 82/7-8) ve yeryüzüne halife kılmıştır. İnsanın bu halifelğe devam etmesi ancak imtihanla mümkündür. Engellilik de imtihanın bir gereğidir. Kur'an'da bu durum "...size verdiği şeylerde sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur." şeklinde ifade edilmektedir (el-En'âm 6/165). Allah, birbirinden farklı olarak yarattığı insanların doğru yol üzerine bir araya gelmelerini istemiştir. Bu durum ise "Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin." (el-Bakara, 2/43), "Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız yapışın; bölünüp parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın..." (Al-i İmran 3/103) şeklinde ifade edilmektedir. Başka bir ayette "Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın..." (Al-i İmran 3/105) ifadesiyle birlik bütünlüğe vurgu yapılmaktadır. Yukarıda yer alan ve diğer ilgili ayetlere bakıldığında Allah'ın insanların hak etrafında kümelenmelerini istedikleri görülmektedir. Bu ayetleri aynı zamanda hakkı yaşayan bir toplum yapısı için engellerin toplumla bütünleşmesine yorumlamak mümkündür. Nasıl ki Allah ısınıp kaynaşmak için eşler yaratmışsa (el-Rûm 30/21) aynı şekilde kendi içlerinden farklı yarattığı erkek ve kadınların da kaynaşmalarını istemektedir. Kaynaşma için de yine Allah sevgi ve şefkat duyularını insana yerleştirmiştir (el-Rûm 30/21).

İnsanları erkek ve dişiden yaratan kavim ve kabilelere ayıran Allah, onlardan tanışmalarını/kaynaşmalarını istemekte, kendi katında bu isteğine uyanların ya da isteğine karşı itaatsizlik yapmayanların üstün olduğunu belirtmektedir (el-Hucurât 49/13). Allah akıl, mal, güç gibi özellikler ile fazla nimet verdikleri insanlardan bu nimetleri kendilerinden düşükler için kullanmalarını isteyerek toplumun nasıl kaynaşabileceğinin yolunu da göstermektedir. "Allah kiminize kiminizden daha fazla rızık verdi. Ama kendilerine fazla verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilerle paylaşıp da onları bu hususta kendileriyle eşit hale getirmeye yanaşmıyorlar. Peki, onlar Allah'ın nimetini inkâr etmiş olmuyorlar mı? (el-Nahl 16/71). Dikkat edilirse Allah normal insanların kendilerinden bir şekilde düşük olanlara yardım etmelerini istemektedir. Bu durum, toplumun bir parçası ve geleceği şekillendirmenin en önemli mekânı olan okul ortamında engelli eğitiminin nasıl olabileceğine ışık tutabilir.

Ulaşılabilen alan yazında günümüzde anlaşıldığı biçimde Hz. Peygamberin kaynaştırma din eğitimine yönelik bir uygulamasına ulaşmadık. Onun kaynaştırma din eğitimine referans olabilecek uygulamaları daha engellilere değer verme ve onları topluma dâhil etme çabaları üzerinden değerlendirilmiştir.

1384 | Teceli Karasu. Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma..

Kur'an doğrultusunda hayat süren ve bu yönüyle rol model olan (el-Ahzâb 33/21) peygamber uygulamaları günümüz engellilerine yaklaşım örneklerini sunmaktadır. Hz. Hatic'e'nin peygambere "...güçsüzü yüklenir, yoksulun ihtiyacını karşılar, mazlum hak sahibine yardım edersin" (Buhari, Bed'ül Vahiy,3; Müslüm, İman, 252) sözleri, peygamberin dezavantajlı gruplardan biri olan engellilere yönelik tavrına ışık tutmaktadır. Benzer şekilde Veda hutbesinde, " Ey insanlar! Biliniz ki rabbiniz birdir, atanız da birdir. Bütün insanlar Âdem'den gelmiş, Âdem de topraktan yaratılmıştır. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Araba, beyazın siyaha, siyahın da beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur. Allah katında üstünlük ancak takvâ iledir." sözlerinden sağlam birinin engelliye üstün olmadığını dolayısıyla engelin farklılık olarak değerlendirilmesi gerektiği anlaşılabilir.

Hız. Peygamber engellilere değer vermiş ve toplumun onlara nasıl davranması gerektiği ile ilgili ilkeler ortaya koymuştur. Abese süresinin ilk 10 ayetinin inmesinden sonra Abdullah İbni Ümmü Mektum'a "Rabbin kendi sebebiyle beni azarladığı kişi" şeklinde iltifatta bulunmuştur. Benzer şekilde Uhut savaşından ayağını kaybeden Umeyr İbni Amr'a "Ayağın senden önce cennete girdi" buyurarak engelin bazen bir onore vasıtası olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymuştur. Görme engelli Umeyr İbni Adiy'e "Basir" şeklinde hitap ederek asıl göreninin o olduğunu belirtmiştir (İbni Sa'd, 2000, 6/317). Görünüş itibarıyla farklı olan ve fiziksel engelli olarak değerlendirilebilecek sahabe Cüleybib'e dönemin ileri gelenlerden birinin kızını bizzat kendisi istemiştir. Bu örnekler Hz. Peygamberinin engelliye normal bireyler gibi kabul ettiğine, yaşamlarında biyolojik engellerine ek olarak toplumsal ve kültürel engellerin çıkarılmaması gerektiğine yönelik işaretler olarak kabul edilebilir.

Görüntüsünden dolayı insanların arasına karışmaktan imtina eden Zahir İbni Haram'ı özellikle ziyaret ederdi (İbni Hacer, 2000, 3/2, 2772). Bu durum, Hz. Peygamberinin farklılığının bir engel olmaması gerektiğine yönelik uygulaması olarak kabul edilebilir. Peygamberin farklı olanı özellikle ziyareti onu toplumla bütünleştirme çabası olarak da yorumlanabilir. Hz. Peygamber zedenlemenin/ yetersizliğin engelle dönüşmemesi için yollar arardı. Görme engelli Abs İbni Ceber'e yolunu bulması için baston vermesi (İbni Sa'd, 2000, 3/415) bu anlamda düşünülebilir. Çünkü Hz. Peygamber sahabiye yalnız başına bırakmamış topluma dâhil olması için çareler aramıştır. Peygamberin engellileri topluma dâhil etmesi için yaptığı uygulamalardan biri onları uygun işlerde istihdam etmeye çalışmasıdır. Bu manada ortopedik engelli olan Muaz İbni Cebel'i Yemen'e vali olarak tayin etmiş, Abdullah İbni Ümmü Mektum'u Medine Valiliğine bakmak ve Mescidi Nebiye imamlık yapmak üzere görevlendirmiştir (İbni Sa'd, 2000, 4/191).

Engellinin toplumla kaynaşmasına ve dolayısıyla günümüz kaynaştırma eğitimine dayanak olabilecek bir uyguma yine Hz. Muhammed ile Abdullah İbni Ümmü Mektum ilişkisinde görmek mümkündür. Ama Abdullah İbni Ümmü Mektum hava şartlarından ve karanlıktan dolayı cemaat ile kılınan namazdan muaf tutulma talebinde bulunmuştur. Hz. Peygamber onun bu talebini kabul etmemiştir. Ezanı işittiğinde zorda olsa namaza gelmesi gerektiğini belirtmiştir (İbni Sa'd, 2000, 4/194). Hz. Peygamberin bu uygulaması, bir müddet sonra onun toplumdaki tecrit olma endişesi taşıdığı şeklinde yorumlamak mümkündür. O bu uygulaması ile kaynaştırma eğitiminin bir örneğini sunmaktadır (Kasaboğlu, 2010, 204). Münkız İbni Amr ticaret ile uğraşan ancak aldanıp zarar eden bir sahabidir. Hafif zihinsel engelli olarak değerlendirilebilecek bu sahabe yaşadığı durumu arz edince, Hz. Peygamber ona "aldatma yok" demesini ve satın aldığı malda üç gün muhayyerlik hakkının bulunduğunu söylemesini istemiştir (Buhari, Büyü, 49). Böylece onu toplumdaki soyutlamadan bir takım kolaylıklar sağlamak suretiyle sosyal hayatın içinde bulunmasını sağlamıştır (Demir, 2018, 158). Hafızasının zayıflığından Kur'an surelerini ezberlemede sıkıntı yaşadığını dile getiren sahabeye "Allah'ım! Bana acı, bana rızık ver, beni af et ve beni doğru yola ilet." şeklinde kısa ve kolay hatırlanabilir bir dua öğrenmesinin yeterli olduğunu belirtmiştir (Eser, 2014, 96). Bu durum kaynaştırma din eğitiminde bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarına göre eğitim yapmaya dayanak olarak kabul edilebilir.

Hız. Ebubekir de engellilere değer vermiş uygun işte istihdamlarını sağlayarak onlara topluma dâhil etme yollarını aramıştır. Ortopedik engelli Abdurahmam İbni Avf en yakınında

bulunan ve çok defa istişare ettiği bir kimsedir (Suyuti, 1952, 92). Bir gözünden engelli Ebu Süfyan, Necran'a görevlendirdiği validir (Aycan, 1994, 10/231). Hz. Ömer benzer şekilde Abdurahman İbni Avf, Muaz İbni Cebel, Zeynel İbni Suhan gibi engelliler ile sürekli istişarede bulunmuştur (Eser, 2018, 48-49). Ayrıca görme engelli sahabe Said İbni Yerbu'ya cemaatle ile kılınan namazı terk etmeme tavsiyesinde bulunmuştur. Hz. Osman'ın Azerbaycan'a vali olarak görevlendirdiği Eş'as İbni Kays, Hamadan'a tayin ettiği Cerir İbni Abdullah da birer gözlerini kaybetmiş engelli sahibilerdir (Fayda, 1993).

Yukarıda ifade edildiği gibi hem Kur'an'ı Kerimin engellilere bakış açısı, hem Hz. Muhammed'in sünneti hem de dört halife dönemi uygulamaları dikkate alındığında, İslam'ın kaynaştırma eğitime imkân tanıdığı söylenebilir.

SONUÇ

Son yıllarda ülkemizde özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma yoluyla eğitim almalarına öncelik verilmektedir. "Daha az kısıtlanmış ortam" iddiasıyla yapılan bu eğitim için sürekli yeni düzenlemeler ile öğrencilerin koşulları düzeltilemeye çalışılmaktadır.

Çalışmada ele alınan Tümlleşik Eğitim Teorisi, Bilişsel Demokratik Teori ve Embriyonal Gelişimin Kusurlu Oluşu Teorisi kaynaştırma eğitimin teorik temellerinin atılmasında işe konulabilecek teorilerdir. Tümlleşik eğitim teorisi Whitedhead's eğitim felsefesine dayanmaktadır. Bu felsefe; bireyi bir bütün olarak görür. Amaç, sadece zekâlarını kullanma suretiyle kişi ya da kişileri onlara para kazandırmak veya bir meslek sahibi yapmak değildir. Bunun yerine, potansiyelini en iyi şekilde kullanmasına yardımcı olarak hem bireyin hem de toplumun bir bütün olarak mutlu olmasını sağlamaktır. Bu modelde; duyguyu, zihni, vücudu ve maneviyatı bir bütün olarak geliştirmek esas alınmaktadır. İnsan yaşamının farklılığı, kutsallığı ile bu farklılık ve kutsallığı öğrenmeye olan ihtiyaç; tümlleşik eğitim teorisinin temel dayanaklarıdır. Yaratılışı ve farklılığı takdir edilen bu modelde, bütün insanlar eşit olarak görülür. Bu modelde, takdir edilme, *güzele* olduğu gibi *doğal olanadır* da. Bu sebeple farklılıktan dolayı hiçbir kimse böyle bir ortamda kendini kötü hissetmez. Kendilerine verilen değerden ötürü her bireyin öğrenme aşkı ve idealleri canlı kalır. Birey aklını kullanarak yaşamın anlamı ile okul arasında irtibat kurar.

Bilişsel demokratik teorisi, eğitimde farklı grupları dikkate alarak, hiçbir bireyin "yabancılaşma, baskı ve önemsiz olma" gibi duyguları hissetmemesi için eğitsel düzenleme yapılması gerektiği savunan teoridir. Demokrasi ve vatandaşlık olgusuna vurgu yapan bu teori, epistemolojik ilkeler ışığında sosyal kaynaştırmayı hedeflemektedir. Teori, sosyal değişim ile eğitim alanındaki değişimin birbirlerini desteklemesi gereğinden hareket etmektedir. Teoriye göre demokratik vatandaşlığın oluşması, okul ortamının öğrencinin demokratik değerleri içselleştirebileceği mekânlar olması ile mümkündür. Bu da farklı seviyede bulunan her kesimi eşit bir biçimde dikkate alma ile sağlanır. Bu teoriye göre okulda sınıf ortamı, disiplin, program, hak, kararlara katılım, eğitim öğretim etkinlikleri gibi unsurlar demokratik değerlere göre düzenlenmelidir. Böyle bir ortamda farklı olan özel eğitim öğrencileri kendilerine yer bulurlar.

Vigotsky'nin embriyonal gelişimin kusurlu oluşu tezi, yine kendisinin ortaya attığı sosyal öğrenme teorisine dayanmaktadır. Onun bu teorisi özel eğitimde kaynaştırma ile ilgili metodolojik bir çerçeve çizmiştir. Teori, bilginin sosyal olarak iletişimde elde edildiğini dile getirir. Teoriye göre bilgi insanın zihninde gerçekleşen bir şey olmaktan ziyade, diğer insanlar ile beraber elde edilen bir öğedir. Bu teoriye göre eğitimde sadece sosyal bilginin oluştuğu beyne (head) ağırlık verme yerine, nefse, zihne, duyguya da yer verilmelidir. Teoriye göre engellilik durumu biyolojik bir hastalıktan ziyade, sosyal sapmadır. Bu sapma daha çok sosyal ilişkiler ve çevre tarafından şekillenir. Bundan dolayı toplumda yer edinmiş "normal olmayan çocuk" yaklaşımından da vazgeçilmelidir. Teori "zihinsel gerilik" kavramına karşı çıkmaktadır. Zira zihinsel engellilik, zihinsel gelişimin farklılığı ile izah edilmelidir. Bu teoriye göre, zihinsel gerilik, sosyal bir problem olduğundan; akranları ile ortak mekânda deneyimlenebilen örnekler

1386 | Teceli Karasu. Kaynaştırma Eğitiminin Dayandığı Teoriler ve İslam'ın Kaynaştırma..

üzerinden, uygun metotlarla eğitim verilmeye çalışılmalıdır. Öğrenciyi farklılığında dolayı normal akranlarından uzaklaştırmak, ona olumsuz sosyal koşullar oluşturmak olduğundan benliğinin zedelenmesine sebep olur.

İncelediğimiz kadarıyla Kur'an-ı Kerimde çalışmanın konusu olan engellilere yönelik kaynaştırma eğitimine ilişkin direkt bir ayet ya da ibare yer almamaktadır. Bununla birlikte toplumun hak üzerine bütünleşmesi, kaynaşması ve yardımlaşması ile ilgili ayetler vardır. Bu ayetlerden eğitimde kaynaştırma eğitimine yönelik ilkeler çıkarılabilir.

Hız. Peygamber engellilere değer vermiş ve toplumun onlara nasıl davranması gerektiği ile ilgili ilkeler ortaya koymuştur. Onları sık sık ziyaret etmiş, uygun işte istihdam etmelerini sağlamış, onları dikkate alarak ekonomik düzenin koşullarını belirlemiş, onore edecek iltifatlarda bulunmuştur. Başka bir ifade ile imkânlar dâhilinde engellilerin toplumdan kopmaması için gerekli önlemleri almaya çalışmıştır. Örneğin, Hz. Peygamber Zahir İbni İban'dan ticarete, Abdullah İbni Ümmü Mektum'dan cemaat ile kılınan namazlara devam etmelerini istemesi engellilerin toplumla bütünleştirme yolları olarak değerlendirilebilir. Bu uygulamalar günümüz kaynaştırma eğitimine yönelik olumlu bakış olarak görülebilir. Dört büyük halife döneminde kaynaştırma eğitimine yönelik uygulamalar devam etmiştir.

Kaynaştırma eğitimine dayanak oluşturabilecek teoriler üzerine yeni çalışmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Atkın, Nilay. "Kaynaştırma". Ed. Hasan Avcioğlu. *İlköğretimde Özel Eğitim*. 19-64. Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Aycan, İrfan. "Ebû Süfyân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 230-232. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Aytaç, Ömer. "Modern Bürokratik Kurumlar Ve Baskı Düzenleri". *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2005): 249-278.
- Batu, Sema-Uysal Ayten. "Günümüz Sınıflarında Engelli Çocukların Katılımını Destekleme". Ed. Gönül Akçamete. *Özel Eğitim*. Ankara: Kök Yayıncılık, 2010.
- Batu, Sema-Kırcailli İftar Gönül- Uzunuer Yıldız. "Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırıldığı Bir Kız Meslek Lisesindeki Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüş ve Önerileri". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 5 /2 (2004): 33-50.
- Batu, Sema-Kırcailli İftar Gönül. *Kaynaştırma*, Ankara: Kök Yayıncılık, 2010.
- Buhârî, Muhamed b. İsmâîl (ö. 256/869), *el-Câmiu's-Sahîh*. Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki-Muhiddin el-Hatib. Kahire: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1400/1980.
- Carr, Wilfred - Hartnett, Anthony. *Education and the Struggle for Democracy*. Buckingham: Open University Press, 1997.
- Demir, Rıdvan. "Zihinsel Engelli Bireylerde Din Eğitimi". Ed. Sadettin Özdemir - Mustafa Başkonak. *Özel Eğitimde Din Eğitimi*. 141-169. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Eser, Mithat. "İslam Tarihinde Engellilik". Ed. Sadettin Özdemir - Mustafa Başkonak. *Özel Eğitimde Din Eğitimi*. 43-59. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Eser, Mithat. *Engelli Sahabiler*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2014.
- Events, Malcolm. D. *Whitehead and Philosophy of Education*. Amsterdam- Atlanta: Rodopi Press. 1988.
- Fan, Meijun. "The Idea of Integrated Education: From the point of view of Whitehead's Philosophy of Education". *Presented at Forum for Integrated Education and Education Reform*. Santa Cruz, CA, 28-30 October, 2004. Erişim: 24 Haziran 2019. <http://www.edpsycinteractive.org/CGIE/fan.pdf>
- Fayda, Mustafa. "Hulefa-yi Raşidin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 324-338. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Gergen, Kenneth. J. "The Social Constructionist Movement In Modern Psychology". *American Psychologist* 40 (1985): 266-275. Erişim: 24 Haziran 2019. http://www.swarthmore.edu/Documents/faculty/gergen/Social_Constructionist_Movement.pdf. Erişim tarihi: 25 Ağustos 2016.
- Gindis, Boris. "The Fundamentals of Defectology (Abnormal Psychology and Learning Disability)". *American Journal of Mental Retardation* 100 /2 (1996): 214-216.
- Boris Gindis. "The social/cultural implication of disability: Vygotsky's paradigm for special education". *Educational Psychologist* 30/2(1995): 77-81.
- İbni Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-'Askâlânî. *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*. Thk. Adil Ahmed b. Abdulmevcud-Ali Muhammed Mu'avvaz. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1415/1995.

- İbni Sa'd, Muhammed b. Muni' ez-Zührî. *Kitabu Tabakati'l-Kubrâ*. Thk. Âlim Muhammed Ömer. I-XI, Kahire: Mektebetu'l-Hancî 1421/2000.
- Indrani, Beena. "Cognitive Discourses". *International Multidisciplinary Journal* 1/1(2013): 61-62.
- Karasu, Teceli. Zihinsel Engelli Kaynaştırma Öğrencilerinin Din Öğretimi (Bireyselleştirilmiş Öğretim Programının Öğrencinin Başarısına Etkisi). Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 2017.
- Karasu, Teceli ve Şimşek Eyup. "Zihinsel Engelli Kaynaştırma Öğrencilerine Yönelik Din Eğitimi: Yarı Deneysel Bir Çalışma-Destek Eğitim". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/3 (2018): 1579-1606.
- Kargın, Tevhide. "Kaynaştırma Eğitimi". Ed. Necate Baykoç. *Öğretmenlik Programları İçin Özel Eğitim*. 66-90. Ankara: Gündüz Yayıncılık, 2010.
- Karpov, Yuriy. V. *The Neo-Vygotskian Approach to Child Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Ayet ve Hadislerden Engelliler*. Malatya: Mengüceli Yayınları, 2010.
- Khan, Stephen. "Inclusive Education Means All Children Are Included In Every Way, Not Just In Theory", 2015. Erişim: 24 Haziran 2019. <http://theconversation.com/inclusive-education-means-all-children-are-included-in-every-way-not-just-in-theory-45237>.
- Kinght, Tony. "Inclusive Education and Educational Theory: Inclusive for What?". *British Educational Research Association Conference (Inclusive Education as an Applied and Democratic Theory of Education)*. Brighton: University of Sussex, 2-5 September 1999.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği; 2000.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Hacâc el-Kuşeyrî en-Neysâburî. *Sahihu Müslim*. Thk. Muhammed Fuad Abdulkâkî. Beyrut: Dâru İhyâi Kutubi'l-'Arabiyye 1991/1411.
- OECD, *Inclusive Education at Work, Students with Disabilities in Mainstream Schools*, 1999. Erişim: 24 Haziran 2019. <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/product/9699081e.pdf>.
- Özdemir, Sadettin. *Türkiye'de Özel Eğitimi ve Özel Eğitimde Din Eğitimi*. Ed. Sadettin Özdemir - Mustafa Başkonak. *Özel Eğitimde Din Eğitimi*. 22-42. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Peters, Susan. J. *Inclusive Education: An Efa Strategy For All Children*. 2004. www.worldbank.org. Erişim: 6 Eylül 2016.
- Resmî Gazete (23011sayılı). 1997. Erişim: 24 Haziran 2019. <http://www.resmigazete.gov.tr/ar-siv/23084.pdf>
- Rodina, Katarina A. "Vygotsky's Social Constructionist View on Disability: A Methodology for Inclusive Education". 2008. Erişim: 24 Haziran 2019. <http://lchc.ucsd.edu/MCA/Paper/VygotskyDisabilityEJSNE2007.pdf>. Erişim tarihi: 25 Ağustos 2016.
- Sadioğlu, Ömür. *Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya İlişkin Sorunları, Beklentileri ve Önerilerine Yönelik Nitel Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2011.
- Sucuoğlu, Bülbün-Kargın, Tevhide. *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları Yaklaşımlar, Yöntemler, Teknikler*. İstanbul: Kök Yayınları, 2012.
- Suyutî, Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *Târîhu'l-Hulefâ*. Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhâmid. Kahire: Matba'atu's-Sa'âde 1371/1952.
- Şişman, Mehmet. *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Ankara: Pegem Yayınları, 2006.
- Üzümcü, Muzaffer. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Yeterlikleri, Sorunları Ve Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2016.
- Üzümcü, Muzaffer. "Din Eğitiminde Kaynaştırma Uygulamaları ve Destek Özel Eğitim Hizmetleri". Ed. Sadettin Özdemir - Mustafa Başkonak. *Özel Eğitimde Din Eğitimi*, 87-111. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Oers, Bert van "Where Is the Child? Controversy in the Neo-Vygotskian Approach to Child Development". *Mind, Culture and Activity* 18/1 (2011): 84-88.
- IDEA PL 101, 476. Erişim: 24 Haziran 2019. <http://www.neaccy.org/resources/pl-101-476/>
<http://theconversation.com/inclusive-education-means-all-children-are-included-in-every-way-not-just-in-theory-45237>.
- The Social/Cultural Implication Of Disability: Vygotsky's Paradigm For Special Education. Erişim: 24 Haziran 2019. <http://www.bgcenter.com/disability>.
- Vygotsky, Lev Semyonovich. The Fundamental Problems of Defectology 1929. Erişim: 24 Haziran 2019. <https://www.marxists.org/archive/vygotsky/works/1929/defectology/index.htm>
- Sart, Hande- Barış, Sevde- Sarıışık, Yaprak. Düşkün, Yeliz. *The Right of Children with Disabilities to Education: Situation Analysis and Recommendations For Turkey*. Erişim: 24 Haziran 2019. http://en.egitimreformugirisimi.org/wpcontent/uploads/2017/03/UnicefOzelGereksinimliRaporENG.08.06.16.web_pdf